

POSTAVENÍ ŘÍMSKÉHO PRÁVA V UNIVERZITNÍM STUDIU¹

Michaela ŽIDLICKÁ

Nedávná konference k počtě brněnského romanisty Jana Vážného ukázala, že ve vědeckých kruzích není v současné době pochyb o významu a hodnotách římského práva, zejména jako oboru propedeutického.

Účastníci konference se ve svých statích zabývali vnitřními hodnotami práva vytvořeného římskými právníky, kteří dokázali s matematickou logikou a stoickým nadhledem pronikat do lidské psychiky a mechanismů chování druhu homo sapiens, nalézat pravidla a východiska všude tam, kde je třeba zajistit řád a jistotu.

Nepochybně zůstane navždy, přes řadu stále vznikajících vědeckých hypotéz, otevřenou otázkou, jak je možné, že právo vytvořené v otrokářské společnosti, přesněji řečeno jeho instituce, se prostřednictvím néméně ojedinělého procesu, zvaného recepce, stalo, ve svém pozitivním vyjádření, součástí novodobých kodifikací 19. stol.

Hledání odpovědí na tyto otázky patří nejen do oblasti právní historie, ale i právní filosofie a filosofie obecné. Důvodem dnešního setkání jsou však náměty velmi praktické. V této souvislosti dovoluji, abych citovala několik závěrečných vět z příspěvku akademika Knappa na výše vzpomenuté konferenci:

„Naše právo, spíše ovšem veřejné než soukromé, bylo po dlouhou dobu v úpadku a v ještě větším úpadku bylo právní myšlení. Zatím se v této věci situace moc nezlepšila. Ale jistě přijde doba, kdy se bouřlivá situace uklidní a právní kultura se dostane toho místa, které jí ve společenské kultuře náleží. Již dnes však nastala významná změna. Římské právo v tomto smyslu, jak o něm byla právě řeč, už nemá dveře do národní kultury oficiálně zavřené, nýbrž se mu spontánně otevírají. V zájmu té kultury si přejme, aby do nich co nejdříve vstoupilo a obnovilo své propedeutické a didaktické působení.“

Tento úkol je výzvou právnickým fakultám a především právním romanistům, aby od slov obdivu a uznání kvalit římského práva přešli ke konkrétním krokům, které by přispěly k pozvednutí právní kultury v našich zemích.

Není třeba si zastírat, že vytoužený svět západní Evropy je jiný než byl za časů Heyrovského nebo Jana Vážného. Žije ve znamení filosofie pragmatismu, rychlých a účinných prostředků. Stejně jako u nás mizí znalost latiny a obory, ze kterých se nedá tzv. profitovat okamžitě v praxi, jsou stále více přesouvány do prostoru nepovinných předmětů. Pojem vzdělání jako prostředek harmonického rozvoje osobnosti

¹Tento příspěvek byl přednesen na I. symposiu českých a slovenských právních romanistů v Brně 20. listopadu 1993.

na cestě za štěstím vzbuzuje u dnešních studentů nedůvěru a podezření z afektované frázovitosti.

Proto pokládám za důležité zdůrazňovat v argumentaci zdůvodňující postavení římského práva na universitách i utilitární hlediska propojené do soudobé praxe.

1. Jistě všem přítomným vytanul na mysli známý aragument o utváření právního myšlení a zvládnutí právní techniky. Otázka však stojí: Jaké jsou však metody práce se studenty, které k tomuto cíli povedou?

Ze své praxe mohu říct, že dnešní generace studentů je na vysoké intelektuální úrovni a je z gymnázií zvyklá mechanicky zvládat jakoliv obsáhlé učební texty. Dobrá paměť studenta může však způsobit, že nevnikne pod povrch tématu a nesnaží se studovanou látku uchopit logicky.

Zabýváme se proto myšlenkou nového pojetí zkoušek s využitím rozboru příkladů, které by komplexněji prověřily stupeň chápání jednotlivých institucí a jejich použití. Jakkoliv je to nepopulární, nelze nevidět, že náročnost zkoušky je zrcadlem významu oboru.

2. Dalším úkolem je jasně artikulovat co konkrétně výuka římského práva přináší studujícím a jaký je její význam pro právní praxi. Současná realita je reflexí zcela vyjímečné situace přeměny, ale i prolínání dvou systémů postavených v mnohém na zcela protichůdných principech. O to důležitější je nutnost opřít se o podstatu. Římské právo představuje první ucelený právní systém otevřené demokratické společnosti s tržními vztahy byl jen pro určité skupiny osob. Vytvořilo hodnotový řád, jehož kvalita je prověřena časem. Pro tento hodnotový řád je mezi právníky všeobecně chápáno jako autorita, kterou je třeba ctít a respektovat. V postkomunistických zemích, kde byl demokratický vývoj po dlouhou dobu přerušen, představuje římské právo zdroj informace o kořenech a podstatě jednotlivých živých institucí, nezkraslený nánošem socialistické legislativy. Například chápání vlastnictví jako absolutní právo. Vlivem humanizace a civilizačního zjemnění doznalo některých změn, na druhé straně se domnívám, že konkrétně pojetí a pochopení pojmu vlastnictví je jedním z fenoménů, který je vyjádřením respektování svobody jednotlivce státem. Zde může římskoprávní kultura mnohé říci právě v zemích, kde probíhá transformace právního řádu a ekonomiky směrem k tradicím evropských demokracií.

3. V historii se mnohokrát setkáváme a to v různých hospodářsko-politických poměrech, že lidé dobře vyškolení římským právem jsou schopni se výborně orientovat v právní praxi. Mohu vzpomenout Berytskou či Konstantinopolskou právní školu, kde se učilo klasické římské právo, které nebylo dávno v domovských zemích svých studentů používáno a přece pěstovalo nejlepší muže praxe. Středověk hy takových příkladů poskytl jistě mnohem více.

V dnešní situaci v Evropě, kdy dochází ke sblížení tzv. západní Evropy s východní jak v oblasti ekonomické, soukromé – i veřejnoprávní, se přímo modelově utváří potřeba komunikace a hledání dorozumivacího prostředku. To zdůraznil i politický ředitel rady Evropy Dr. Hans Furrer, který v nedávné době navštívil hrněnskou právní fakultu. Římské právo pokládá za zdravou substanci a hájí na

základě které mohou všichni právníci na kontinentu komunikovat a nalézat společná východiska.

4. Právník se znalostí římského práva je schopen zaujmout stanovisko, vytvořit si názor, anebo alespoň obrysově se orientovat ve styku s kterýmkoliv právním řádem jiného evropského státu. A to právě proto, že římské právo je společnou bazí všech těchto právních systémů. Mnozí dnešní advokáti by jistě potvrdili má slova.

Na závěr chci vyjádřit přesvědčení, že římské právo není třeba uctívat jako mysterium. Jeho hodnota spočívá v tom, že je v mnoha směrech prodchnuto ideou práva přirozeného. Proto učí nahlížet na právo jako na skutečnost, která má sloužit ideji práva. Učí ctít právo jako nástroj naplňující hodnoty etické, morální a mravní. Zde je, podle mého názoru, nejzávažnější úkol římského práva: naučit budoucí právníky chápat právo jako přirozenou potřebu člověka, jako protiváhu k jeho negativním tendencím. Jako imanentní hodnotu lidsva. Učí vnímat právo, ne jako „prostředek“, sloužící někomu, ale, řečeno slovy Vladimíra Kubeše, jako fenomen patřící do světa absolutních idejí.

* * *

S U M M A R Y

Roman Law and the Faculty of Law in Brno

The article is inspired by the effort of the Faculty of Law in Brno to extend Roman studies in accordance with the needs of the current legal science and practice and the tradition of this subject, dating back to the time of the First Republic. We tried to emphasize several scientific views that might improve both the contents and the methods of legal education. A scientific explanation of the timeless character of Roman Law requires any explanation to be done in a broader context including the function of the state and law as means of securing the individual and social life, or as means of organizing the social order in which every individual, the primary entity and social unit, exists. The explanation of timelessness in all connections enables us to understand the temporal basis of all events, norms and institutions and at the same time not to forget the autonomy of intellectual values and their timeless validity. The propedeutical effects of Roman Law and its influence on legal culture can not be substituted by anything else, even though the scope, character and forms of such effects may be subject to discussion. The Faculty of Law in Brno tries to continue the work of the excellent romanists who were its members in the past decades, in particular the work of Professor Jan Vážný, and the article is aimed at the description of the postwar history of our efforts in this field.